

Úvod do moderních dějin

Časové vymezení

- Moderní dějiny
- Soudobé dějiny
- Éra masové společnosti
- Postmoderní éra

Specifické postavení českých zemí v rámci Evropy z hlediska „tempa moderny“? Pokus o typologizaci

- Na evropském kontinentu vidíme země, kde se moderní principy prosadily „skokově“, revolučním způsobem, přičemž součástí tohoto „prosazení se“ je ostrý konflikt s principy předchozí společnosti, systému, držiteli moci, institucemi atd. ... příklady?
- V rámci této skupiny lze odlišit země, které prošly revoluční změnou dříve, které později...příklady?
- Dále vidíme evropské země, kde se starý systém na nové poměry adaptuje, tj. postupná, nerevoluční proměna institucí ... příklady?
- **Kam byste v této typologii zařadili české země? Liší se tempo a způsob modernizace u nás v 19. a ve 20. století?**

Co je to modernizace (v pojetí historické vědy?)

Jako modernizace se označuje zejména přechod **od společností tradičního typu k společnosti „moderní“**. Tento proces poprvé proběhl spontánně v nejvyspělejších částech západní Evropy v 17. až 19. století a znamenal politický, kulturní i ekonomický přechod od pozdně feudální společnosti podepřené stavovskými privilegii a náboženskou legitimací ke společnosti ústavně řízené, podporující ekonomické i politické svobody a legitimované vůlí lidu. Jedná se o přeměnu, která **prochází všemi podsystémy a strukturami společnosti**, přičemž roli hrají vnější (importované) podněty i iniciativa ke změně přicházející ze systému samotného.

Příklady dílčích projevů modernizace

- Industrializace (její regionální projevy, environmentální aspekty, de-industrializace)
- Urbanizace
- Racionalizace
- Sekularizace a „odkouzlení světa“
- Demokratizace
- Revoluce
- Globalizace
- Specializace
- „Století extrémů“ (Eric Hobsbawm)
- Stavovská a tradiční společnost
- Třídní společnost
- Masová společnost
- „Dlouhý stín státu“ (Ernst Hanisch)

Odlišnosti v transferu inovací a „vstupu do moderny“ – specifika střední Evropy

- Střední Evropa a zámořský obchod
- Turecké a francouzské války
- Zdroje středoevropského konzervatismu
- Role náboženství v transferu inovací
- Role inovačních center (podnikatel, stát, vysoká škola, spolek...)
- Role pluralitní správy veřejných záležitostí
- Meziválečná a komunistická modernizace
- Sledování (amerických, západoevropských, sovětských) vzorů a vlastní cesta

Příklady významných vynálezů 18. a 19. století – vysvětlete, doplňte...

- Charles Darwin (descendenční teorie/teorie přirozeného výběru)
- John Kay (mechanický člunek)
- John Hardgreaves (spřádací stroj Jenny)
- Michael Faraday (elektrické dynamo)
- Charles Goodyear (vulkanizace gumy)
- Gregor Mendel (genetika)
- Leopold von Ranke (historie)
- Ferdinand de Saussure (lingvistika)
- Louis Pasteur i Robert Koch (bakteriologie)
- Nikola Tesla (motor na střídavý proud a transformátor)
- Další adepti... Harvey Firestone, Rudolf Diesel, bratři Lumièrové, Graham Bell, Henry Ford, Werner Siemens, Karl Benz – Gottlieb Daimler, George Stephenson, James Watt, Samuel Morse, MCS, Carl Linné...

Nostalgie za starou říší?

- Pokusím-li se najít výstižnou formuli pro dobu před první světovou válkou... pak doufám, že budu nejvíce pregnantní, když řeknu zlatý věk jistoty. Zdálo se, že vše v naší téměř tisícileté rakouské monarchii je založeno pro dlouhé trvání a nejvyšší význam této stálosti dával sám stát. Práva, která poskytoval svým občanům, byla zaručena parlamentem, prostřednictvím zvolených zástupců lidu, a každá povinnost byla přesně vymezena. Naše měna, rakouská koruna, obíhala ve třpytivých zlatých mincích a zaručovala tím svou stabilitu. Každý věděl, kolik vlastní, co mu náleží, co je povoleno a co je zakázáno. Vše mělo svou normu, svou určitou míru a váhu. Kdo měl nějaký majetek, mohl si přesně vypočítat, kolik mu vynesou úroky, úředník a důstojník si zase spolehlivě našel v kalendáři rok, v němž bude povýšen a kdy půjde do penze. Každá rodina měla pevný rozpočet, věděla, kolik potřebuje na byt a stravu, na letní cestu a reprezentaci, a každý se kromě toho připravil malý obnos na neočekávaná vydání, na nemoc a lékaře. Kdo měl dům, považoval jej za bezpečný přístav pro sebe a své děti, statky se dědily z generace na generaci. Vše v této říši stálo pevně a neměnitelně na svém místě a na tom nejvyšším staříčkový císař.

Stefan Zweig, Svět včerejška: vzpomínky jednoho Evropana,
Praha 20194, s. 11.

Organizace návštěvy císaře Františka Josefa v Brně 1892 (pořadatelské pokyny k řazení institucí a spolků):

- - důstojníci brněnské posádky
- - členové veteránských spolků
- - šlechtičtí držitelé dvorských hodností
- - aristokratky činné v charitě
- - brněnský římskokatolický biskup
- - ostatní představitelé moravské šlechty
- - ostatní důstojníci
- - přestavitelé Zemského sněmu moravského
- - vedení města Brna
- - úředníci zemského sněmu a magistrátu
- - vedení Německé technické vysoké školy
- - představitelé protestantských náboženských obcí a obce židovské
- - Obchodní a živnostenská komora
- - Advokátní a Nátářská komora
- - představitelé vědeckých společností (Společnost pro pozvesení orby ad.)
- - vedení Dělnické úrazové pojišťovny
- - ředitelé středních škol
- - představitelé německých spolků
- - představitelé českých spolků (š výjimkou Sokola)
- - představitelé řemeslnických společenstev

Střední Evropa

- Co střední Evropu spojuje?
- Co ji rozděluje?
- Je její hranice skutečně ostrým předělem nebo má spíše fluidní charakter?
- Jsou v současnosti relevantní obraty z politického a historického diskurzu: a) „středovýchodní Evropa“; b) „východní křídlo EU“; c) „Východoevropané“ – míněno Češi, Poláci, Rumuni...

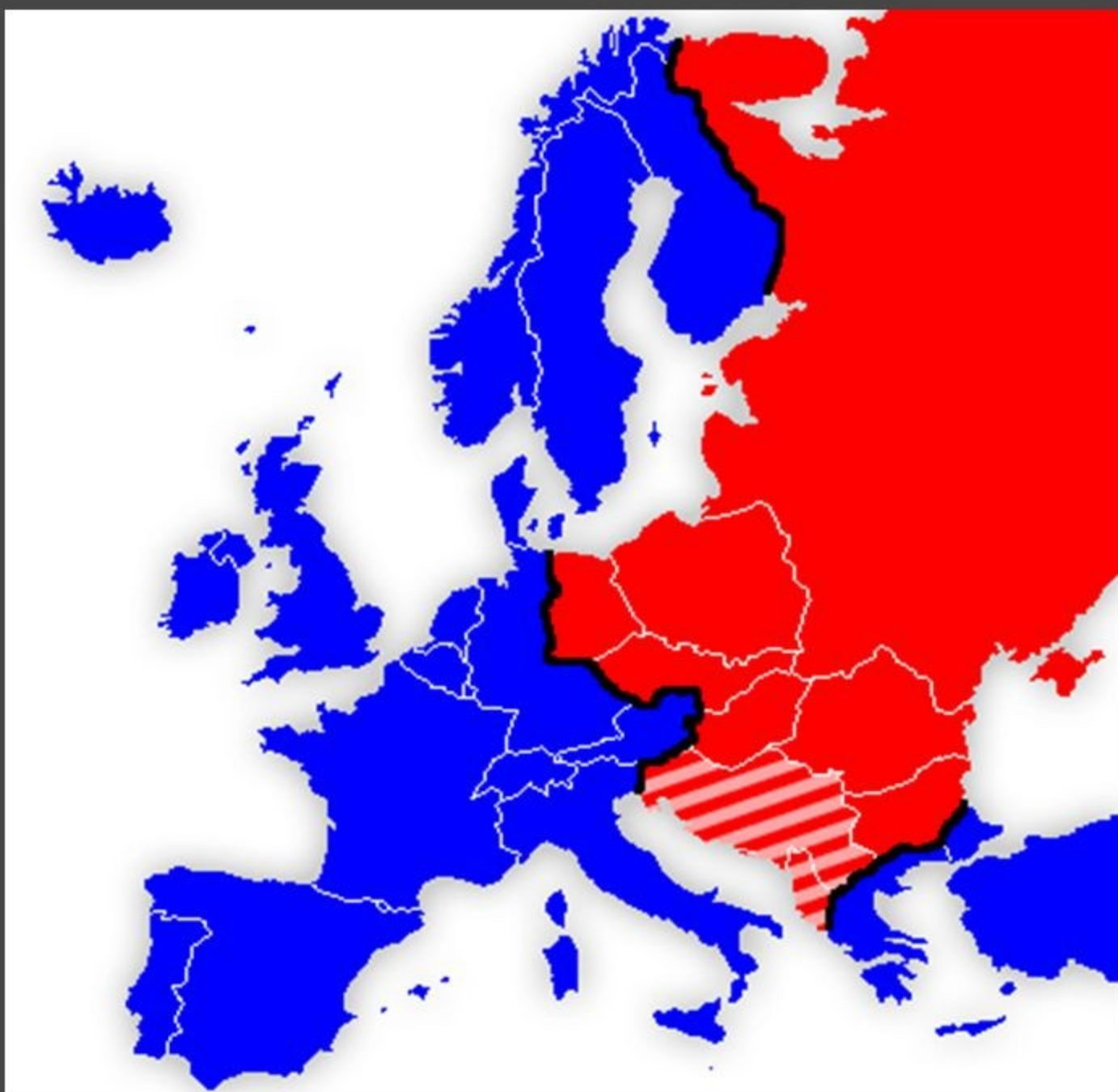
1789

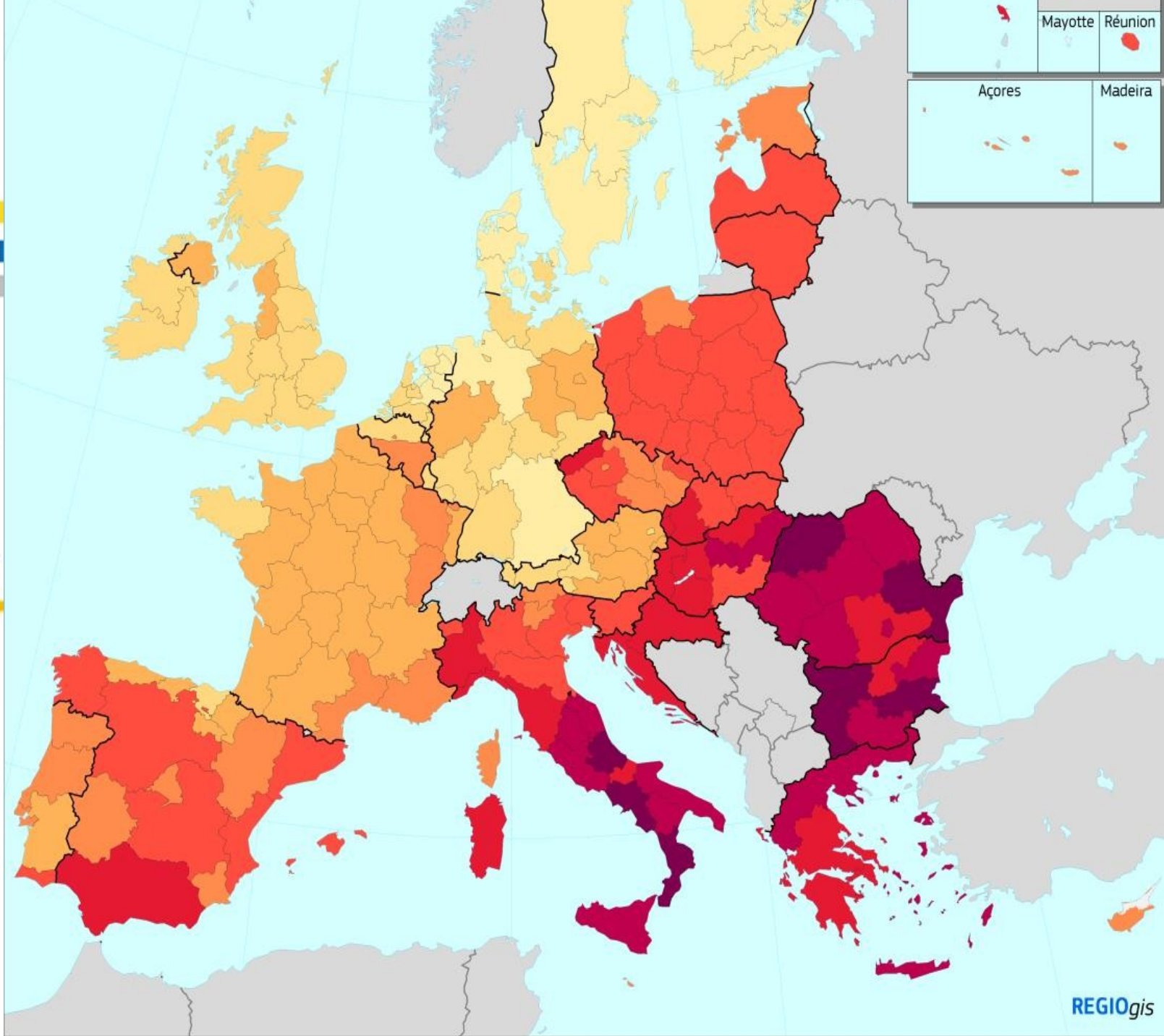

Gardner's French Revolution.

Longmans, Green, & Co. London, New York & Bombay

Specifické metody výzkumu moderních dějin

I. Historická statistika – moderní a soudobá éra

Rekapitulace

- Co je to statistika, historická statistika
- Co je to statistická metoda v práci historika
- Základní pojmy: aritmetický průměr, medián, modus, statistický soubor, statistický znak, statistická jednotka...
- Statistické prameny předstatistické éry (zemské desky, lánové rejstříky atd.

Historická statistika na konci 18. a v první polovině 19. století

- Zaujetí osvícensky orientovaných vzdělavců
- Metodicky problematický sběr dat o zemích a městech
- Významná díla oboru u nás:
- **Josef Anton Riegger (1742-1795): Materialien zur alten und neuen Statistik von Boehmen (12 svazků, 1787-1795)**
- **Josef Anton Riegger (1742-1795): Archiv der Geschichte und Statistik, insbesondere von Boehmen (3 svazky 1792-1795)**
- **Jaroslav Schaller: Topographie des Königreichs Böhmen (1785-1790, 16 svazků)**
- **Franz Josef Schwoy: Topographie vom Markgrafthum Mähren (1793-1794)**
- **Reginald Kneifel: Topographie des k. k. Antheils von Schlesien (1804)**
- **Johann Gottfried Sommer: Das Königreich Böhmen (1833-1849)**
- **Gregor Wolny: Die Markgrafschaft Mähren... (1835-1842)**
- **František Palacký: Popis království českého (1848)**

Příklad: Gregor Wolny

Kommt Johann d. Alt. Peterswaldský als Besitzer vor ⁶⁾ und sein gleichnamiger Sohn hielt es im J. 1532 ⁷⁾. Später besaßen es die BB. Johann d. jüng., Bernard und Getrich, seit 1580 der Letztere allein ⁸⁾ und nach s. Tode (1596) s. Sohn Johann Peterswaldský v. P. Er erkaufte auch in demselben J. die Burg Ratschitz (Bräun. Kr.) sammt DD. nach dem † Johann v. Haugwitz für 29,000 fl. mähr. ⁹⁾, 1614 die Burg und Pfscht. Goldenstein nach dem † Ignaz Bruntalský v. Urbna für 130,000 fl. mähr. ¹⁰⁾, verlor aber in Folge seiner Theilnahme an dem Aufstande im J. 1620 alle Besitzungen. Das Lehen Peterswald fiel an das Bisthum zurück und wurde sammt Zabtech vom Bisch. Leopold 1653 dem Domkapitel geschenkt.

b. Zabtech. Zwei Lohne daselbst gehörten schon im J. 1131 der Olmüher Kirche und zwar zur Probstei des hl. Wenzel in Podiwin (Kostl) ¹¹⁾. Auch die Abtei Welleshrad besaß 1228 in dieser Gegend ein D. gleichen Namens, verpfändete es 1464 an Heinrich Bzenec v. Marquartowitz und s. Sohn Heinrich für 40 Schk. Grosch., und löste es nicht mehr ein ¹²⁾. Es war höchst wahrscheinlich dasselbe Zabtech, das nachher (wie und wann? ist nicht angegeben) ganz an die Olmüher Kirche kam und mit den nahen DD. Alt-Biela und Wischkowiz im Beginn des 16. Jahrh. ein eigenes bischfl. Lehen war. Als solches besaß es Ladislaw v. Kadan und nach ihm (seit 1530) s. Söhne: Bernard, Sigmund, Centurio und Johann, die es aber schon 1534 an Bernard Peterswaldský v. Peterswald verkauften, von dem es s. Sohn Getrich geerbt hatte und 1550 noch besaß ¹³⁾. Bald darauf kam Zabtech an das adelige Geschlecht Syrakowský v. Pierkow, welches auch das Nachbargut Altendorf hielt, und blieb ununterbrochen in dessen Besitze (vgl. die Besitzer von von Altendorf) bis zum J. 1621, wo es in Folge der Schlacht am weißen Berge wieder an das Bisthum zurück fiel und gleich darauf dem Stolz v. Simsendorf von neuem verlehnen wurde. Nach dessen Tode (um 1628) fiel es nochmals heim und wurde dem

⁶⁾ Auf den Landfrieden von 1470 b. 1480 und auf mehreren Urkunden als Zeuge. ⁷⁾ Schwoy III. 150. ⁸⁾ XXIX. 73. ⁹⁾ XXXI. 8. ¹⁰⁾ XXXIII. 41. ¹¹⁾ Urk. des B. Heinrich Bbif von d. J. ¹²⁾ Schwoy III. 209. ¹³⁾ XXVIII. 32.

Státem a veřejnými svazky organizovaná statistika

- Österreichische Statistik od 1880
- Österreichisches Städtebuch od 1887
- Československá statistika od 1919 (Dobroslav Krejčí, František Weyr, Antonín Boháč)
- Český statistický úřad (od 1993)
- Proměny zadání: zpočátku populační a hospodářský vývoj, od 1880 národnostní statistika, od 1885 sociální a pracovněprávní statistika, po 1945 opět spíše národohospodářská statistika atd.

Vývoj pozemkové evidence

- Zemské desky, nahrazeny -> lánovými rejstříky -> berní rulou-> tereziánským katastrem (naposledy pro panskou a poddanskou půdu evidováno zvlášť) společně pak poprvé v josefinském katastru -> od 1817 stabilní katastr, jeho administrativní složkou je vedení Pozemkové knihy (od 1871). Existovala taky Vodní kniha, Báňská nebo Železniční kniha.
- Od 1927 pozemkový katastr, 1945 se jeho přesnost prudce snížila kvůli konfiskacím a přestal být používán
- Od 1951 přestaly do něj proudit investice, 1971 zrušen. Částečně nahrazen 1956 a 1964 evidencí nemovitostí, tj. na základě notářského potvrzení registrace smlouvy. Od 1993 funguje Katastr nemovitostí ČR.

Matriky

- Matriky jako výstup Tridentského koncilu 1563. Josef II. 1781 a 1784 stanovil jednotnou podobu matrik. Od 1869 vedly matriku ateistů obecní úřady, v 50. letech 20. století matriky ztratily občanskoprávní význam, náboženský význam zůstal.

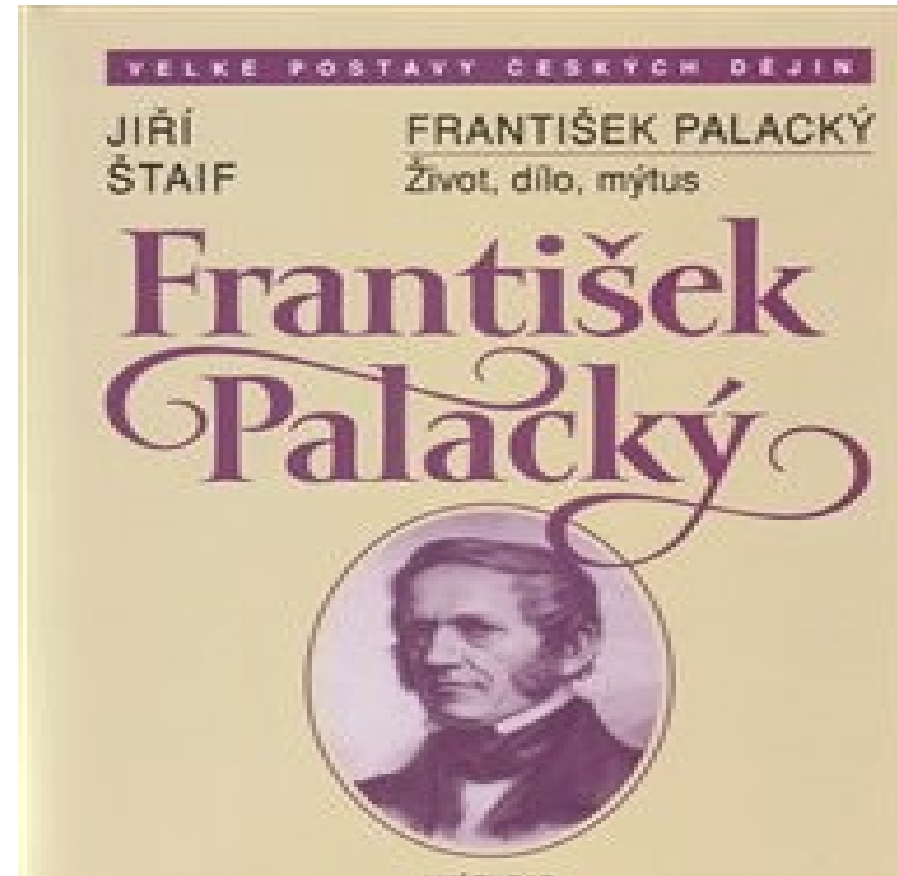
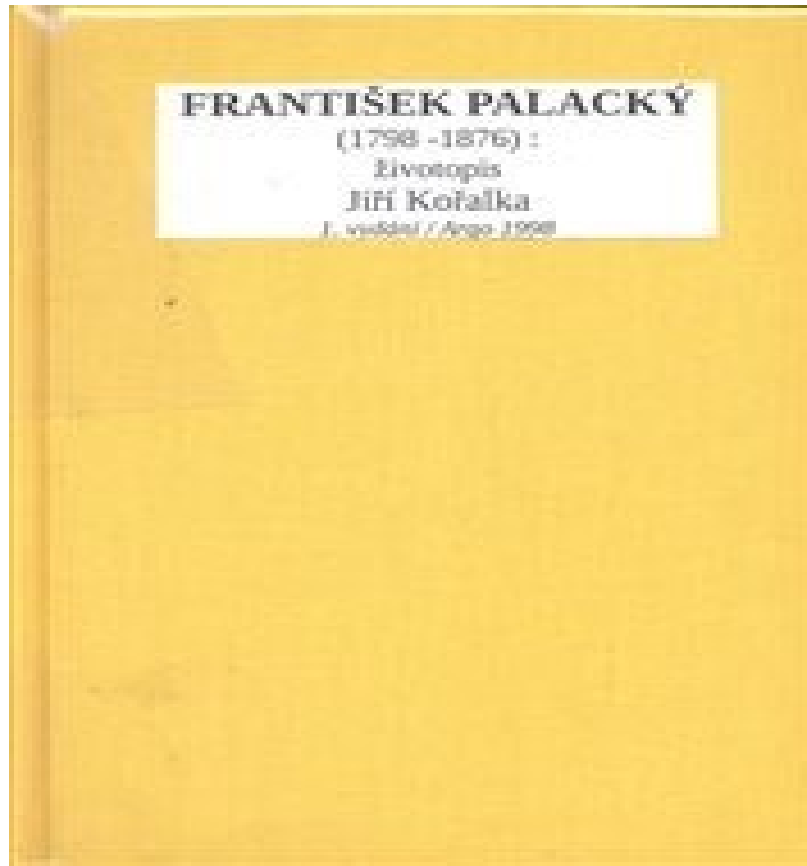
1	2	3	Pohlaví		Rodný			9	10	11	12	13	Znalost čtení a psaní		Tělesné snad vady	
			mužské	ženské	rok	měsíc	den						umí číst a psát	umí jen číst	na obě oči sláby	sluchově
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1.	1. Quid Jan	Hapluk byly	1	-	1856	4	26	Hojanovice Humpolec Čechy	Hojanovice Humpolec Čechy	římští katolická	římští katolická	česká	1	-	-	-
2.	Davidovi Zubora	Kurijka	-	1	1859	4	28	Hojanovice Humpolec Čechy	Hojanovice Humpolec Čechy	římští katolická	římští katolická	česká	1	-	-	-
3.	David František	Kyja	1	-	1874	7	6	Hojanovice Humpolec Čechy	Hojanovice Humpolec Čechy	římští katolická	římští katolická	česká	1	-	-	-
4.	Davidovi Anicka	dava	-	1	1887	9	20	Hojanovice Humpolec Čechy	Hojanovice Humpolec Čechy	římští katolická	římští katolická	česká	1	-	-	-
5.	David Rudolf	syn	1	-	1889	7	4	Hojanovice Humpolec Čechy	Hojanovice Humpolec Čechy	římští katolická	římští katolická	česká	1	-	-	-

Den příhlásky Datum der erfolgten Meldung	Cis. domu Haus- Nr.	Jméno a příjmení Vor- und Zunamen	Hodnost neb zaměstnání Charakter oder Beschäftigung	Rok narození Geburtsjahr	Vyznání náboženské Konfession	Rodiště, obec domovská, záznam týkající se oddávek a listin o příslušnosti do- movské a jiná poznamenání Geburts- u. Aufenthaltsort, sowie Auszeichnung der Trauung und Heimatsdokumente und sonstige Anmerkungen
24/2. 1913	510. VIII.	L. Urbánek				
20/5	431	David Anton	Arbeiter ledig	1873	kat.	Březina Ber. Pacov
		Anna řk. Spanek	Jardin	1840	u.	
		Josef	Lohn	1911		

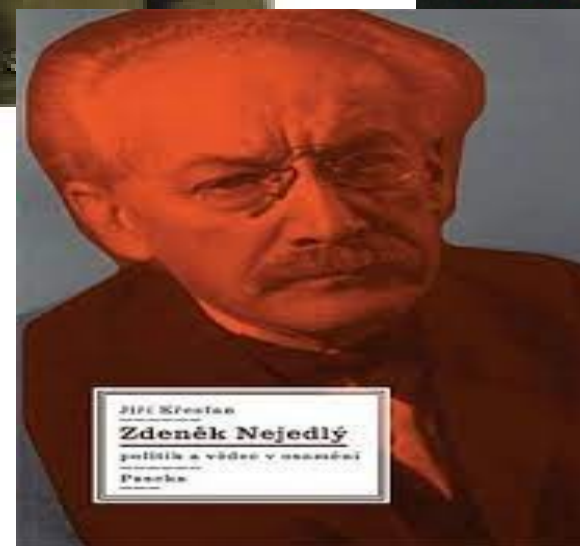
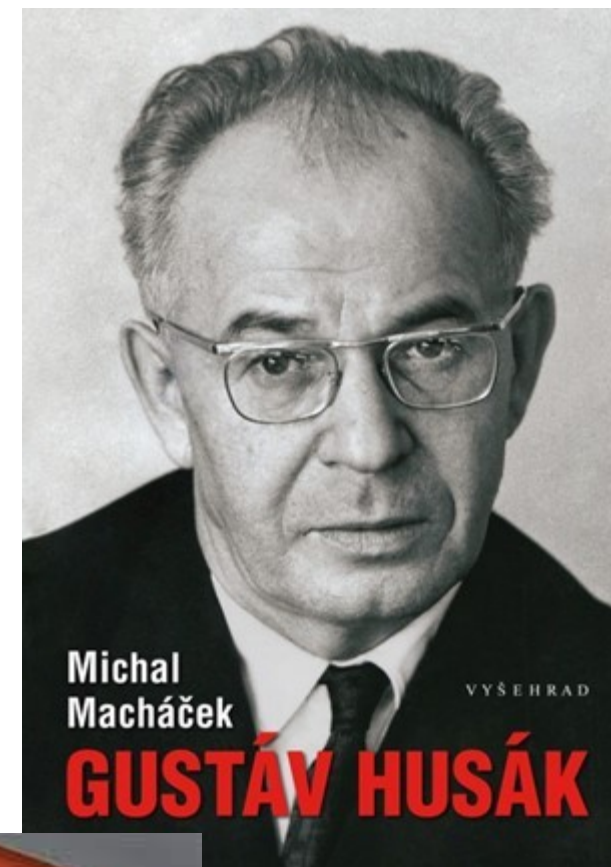
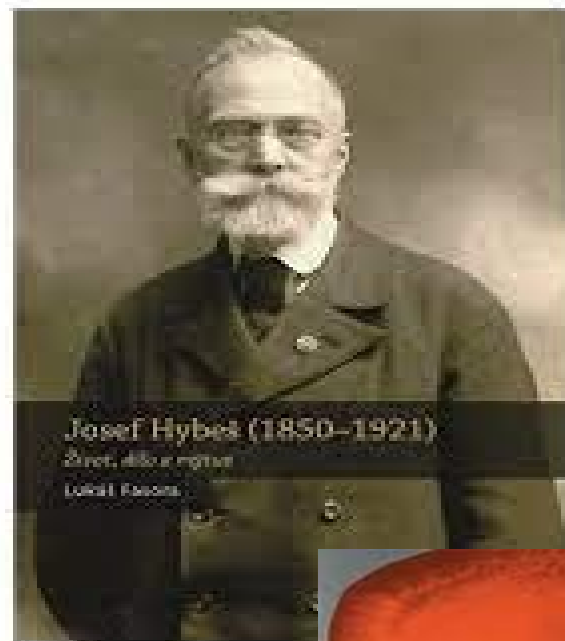
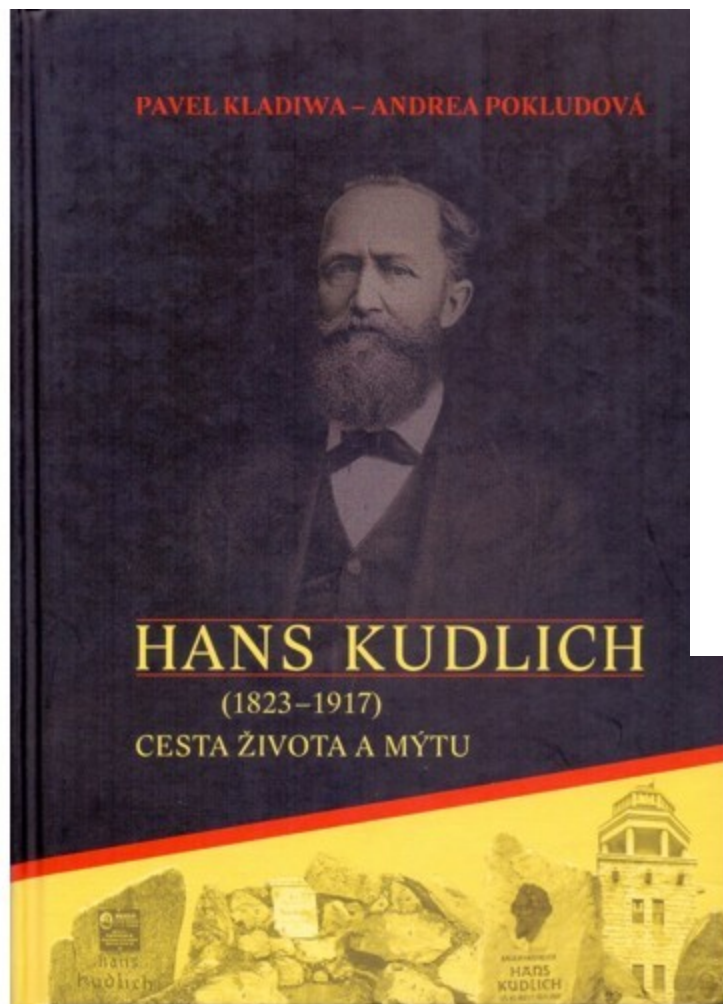
II. Biografická metoda

- Tradice od Tita Livia a Suetonia
- Pro moderní éru typické přírůstek zájmu historiků o osoby z nižších společenských vrstev, představitele alternativních subkultur a celkově ty, ke kterým se pro starší éru obvykle dochovalo příliš málo pramenů
- Metoda se pro moderní éru opírá o výhodu vyšší míry alfabetizace společnosti
- Typickým znakem je odklon historiků od chronologického líčení života ústřední osoby a snaha po analýze její „mentální mapy“ s oporou ve statistických pramenech a hlavně egodokumentech
- S rozvojem digitálních technologií a ruku v ruce s vývojem historické statistiky se rozvíjí metoda kolektivního biogramu

Tradiční a „moderní“ užití biografické metody

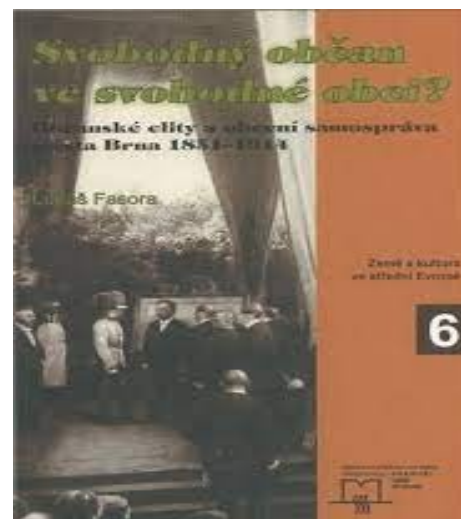

Představitelé alternativy

Kolektivní biogram

- Cílem metody je vytvořit profil skupiny osob spojených některým důležitým společným znakem, zpravidla příslušností k některé instituci (formální znak): zastávání veřejné funkce, získání ocenění, společné studium/práce apod.
- Základem je vytvoření matrice společných údajů a její naplnění pro celý okruh osob (tisíce i desetitisíce dat z mnoha různých pramenů)

III. Metoda diskurzu

- Metoda opřená o analýzu jazyka a tzv. linguistic turn, tj. jazyk chápán jako médium zprostředkující interpretaci světa = jaký je jazyk, tak vnímáme svět
- Metoda nabývá pro moderní éru na významu z důvodu postupu alfabetyzace, rozšíření masmédií a radikalizace společenských konfliktů
- Metoda doplňována z mnoha různých zdrojů, např. ze sociologické teorie her, tj. sdílení hodnot se projevuje ve sdílení jazyka, alternativní hnutí/změna ve společnosti se prosazuje tak, že rozšíří své postupy při interpretaci světa (tj. jazyk, interpretační figury) do veřejného prostoru, zasáhne většinovou společnost a přiměje ji k akceptaci svých hodnot. Akceptace jazyka = akceptace hodnot = akceptace jednání = moc
- Příklady slov indikujících alternativní subkulturu? Příklady slov prokazujících úspěšné proniknutí z prostředí minoritní subkultury mezi majoritu?

Příklady politicky/ideologicky zatížených slov

- Kulak
- Třída
- Dělník
- Cikán
- Rakušák
- Negr
- němec (s malým „n“)
- Hakoš
- ANOfert
- Pětikolka

Textová a diskurzivní analýza – tzv. chuchelská řež 1881

Neúspěšná německá slavnost (česká zpráva)

- Včera se po Praze roznesla zpráva, že Němci jedou na demonstrační výlet do Chuchle. Nevedlo se jim však dobře a po důkladném bití museli uprchnout, přičemž na bojišti zanechali mnoho svých věcí, především symboly národních studentských spolků. Současně byla nalezena hůl ukrývající poměrně dlouhou dýku. Včera dopoledne se na výlet parníkem vydali němečtí studenti ve spolkových kostýmech jako na maškarní bál, asi 30 mladých mužů, k nimž se přidalo i několik dam. Dalších asi 20 lidí přijelo vlakem do Chuchle za doprovodu hudby 36. pěšího pluku. Němci si objednali hostinu v zahradní restauraci, kam odpoledne dorazilo několik stovek českých turistů z Prahy, kteří také usedli ke stolům v restauraci. Výlet Němců do ryze české vesnice pobouřil mnoho českých občanů z Chuchle i okolních obcí. Lidé se tlačili v restauraci a hlasitě vyjadřovali svou nespokojenost s drzým jednáním německých studentů. Němci byli stále hrubší. Češi tehdy požádali hudebníky, aby zahráli rakouskou hymnu. Čeští diváci odkryli hlavy a poslouchali rakouskou hymnu vestoje, zatímco Němci ostentativně seděli a čepice nesundávali. O to více to dráždilo mysl českých občanů. Vyzývali Němce, aby si sundali čepice, a když se někteří hlasitě smáli, ozývaly se ze všech stran výzvy, aby Němci raději odešli. Před restaurací se mezitím shromáždilo velké množství lidí, kteří se proti Němcům postavili výhružně. Pak jeden z Němců hodil skleničku doprostřed českých studentů. To se neobešlo bez odplaty a z obou stran byly házeny poháry. Němci museli zalézt pod stoly. Mnoho pohárů bylo rozbito a Němci byli nakonec nuceni uprchnout. Lidé je pronásledovali, házeli po nich kameny a mlátili opozdilce. Takto skončila drzá německá demonstrace v Chuchli.

Krvavý útok (německá zpráva)

- Včera odpoledne se opakovaly výtržnosti, které již delší dobu probíhaly z české strany proti místním členům německých studentských spolků. Tentokrát se místem nepokojů stala Chuchle, oblíbený výletní cíl Pražanů. Akademický spolek Austria a další pražské spolky se včera u příležitosti dvacátého výročí svého založení vydaly na výlet parníkem. Skupina se po příjezdu usadila na zahrádce restaurace a dobře se bavila. Odpoledne zde hrála kapela 36. pěšího pluku, kterou si objednálo vedení spolku Austria. Vchod do restaurační zahrady hlídal četník s bajonetem. Brzy se ukázalo, proč se tak stalo. Kolem půl čtvrté se do Chuchle začali trousit čeští studenti. Tvořili stále větší dav a začali pohoršovat německou společnost. Čeští studenti se usadili v zahradě a začali zpívat české bojové písně. Němečtí studenti se chovali zcela klidně a nevšímalí si řevu provokujících Čechů. Po několika národních písních zazpívali Češi rakouskou hymnu, vstali ze sedadel a sundali si pokrývky hlavy. Později německým studentům řekli, že by při zpěvu hymny měli také vstát. Němci řekli, že Češi nemohou Němcům nic nařizovat, ale okamžitě požádali vojenskou hudbu, aby znovu zahrála rakouskou hymnu, kterou němečtí studenti nadšeně zpívali. Na krátkou dobu tak zavládl mír. Najednou z davu českých studentů mezi německé studenty vypadl kus dřeva. Ozvaly se výkřiky: "Němečtí psi ať jdou domů!" Mezi německé studenty byla vhozena sklenička, která zranila MUDr. Heinricha z Greifswaldu a JUC. Schmidta z Vídně, načež se spustil všeobecný déšť sklenic. Němečtí studenti se bránili židlemi a ustoupili k řece, aby se zachránili na parníku. Jen málokdo unikl se zdravou kůží. Takové jsou dobré výsledky česko-německého smíření v Čechách a hlavně v Praze, hořké pro německé obyvatele města obklopeného Čechy. Čtenář si jistě udělá vlastní názor.

IV. Orální historie

- Rozhovor s aktérem historické skutečnosti/události
- Cílem není primárně zjištění faktů, ale hlavně jde o zjištění motivací k jednání, způsobů rozhodování, individuálních postřehů, prožitků
- Tradice ve střední Evropě od 60. let 20. století
- Řada sub-metod: vyprávění životního příběhu, řízený rozhovor, opakovaný rozhovor ad.
- Nižší důvěra v mluvené než ve psané slovo; snaha některých osobností cestou interview pozměnit veřejný prostor a narativ o vlastní osobě; „svůdnost“ a „zrada“ metody v komplexním přístupu k realitě: „Očitý svědek je přirozeným nepřítelem historika.“
- Mnoho specifik v kontaktu s narátorem podle jeho motivací, příslušnosti k sociální, etnické, politické skupině
- Literatura: Vaněk, Miroslav a kol. Orální historie. Metodické a „technické“ postupy. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003; VANĚK, Miroslav; URBÁŠEK (EDS.), Pavel. Vítězové? Poražení?: Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Praha: Prostor, 2005.